

۲۰۱۹/۰۴/۱۹

پوهاند محمد بشير دوديال

د افغانستان په يو شمير سيمو(ولایتونو) کې د بهرنیو پیسو د چلند ستونزه او اقتصادی زیانونه یې

ملي بيرغ، ملي سرود، ملي پولی واحد(افغانی)، ملي سرحدات، ملي پوځ ټول زموږ واحد او مشترک ارزښتونه دي . دهغو ساتنه او پالنه او د قانون له حکم سره سم هغو ته درناوی؛ د هر افغان ملي وجیبه ده. افغانی زموږ پولی واحد او زموږ د ملي هویت نښه ده. ټول ملي ارزښتونه د یوملت دتشخص او پیژندنې معیارونه دی. د افغانستان بانک د قانون ۳۳مه ماده وایی: د افغانستان رایجی پیسې او پولې واحد افغانی دي.

له بده مرغه په دې وروستیو ۲۷ کلونو کې؛ د یو شمیر نورو افتراقی، ناولیو او غیر ملي ښکارندو ترڅنګ؛ یو ناولی او بد واقعیت په یو شمیر ولایتونو کې د بهرنیو پیسو(خصوصاً پاکستانی کدارو او ایرانی تومنو) چلند دی. له اقتصادی پلوه د دغو ناقانونه پیسو چلند زموږ پر اقتصاد ډیر بد تاثیر کوي. په یو هیواد یا د یوه هیواد مالی بازارونو کې د بیلابیلو پولی واحدونو تبادلې کومه غیر قانونی یا ناسالنه پدیده نده، ځکه هر هیواد د خپلو ملي پیسو ترڅنګ سر هم پیژني، لکه دافغانستان صرافیو او بانکونو کی دالر، اېرو، پاکستانی کداري، هندی کداري، ایرانی تومن او نوراسعار. مهمه دا ده چې په داخلي راکړه-ورکړه او نورو معاملاتو او ملي محاسباتو کې باید بهرنی پیسې دوران کې نه وي، بلکې په داخلي ټولو راکړو- ورکړو کې باید ملي پولی واحد یعنی افغانی په چلند کې وي. طبیعی خبره ده هغه سوداګر، له بهر څخه راغلی خارجیان یا نور چې بهرنی پیسې (خارجی پولی واحد) یا اسعار لری، باید هغه په افغانیو تبدیل او دلته خپلې ملي پیسې وچلوي او معاملات ورباندې ترسره کړي. په اقتصاد او اقتصادی معاملو کی هغه پیسې چې جعلی او نا مشروع او دقانون برخلاف په چلند کې وي، او په کورنیو راکړو-ورکړو(خرید او فروش) کې دبهرنیو پیسو څخه استفادې او دغه ډول پیسو ته؛ چې قانون یې اجازه نه ورکوي (unsound money) بی اعتباره یا غیر قانونی پیسې ویل کیږي. دغه ډول پیسو ته د دولت د بانک له اجازې پرته دچلند اجازه نشته ؛ په داسې حال کې چې موږ خپل ملي ډیر بااعتبار او ثابت پولی واحد ولرو، او دخپل ارزش له پلوه دگاونډیو د پیسو په پرتله پیاوړی او لوړهم وي، خو سره له هغه هم دنورو هیوادو پیسې استعمالوو، دا لوی عیب دی. د هر هیواد ملي پیسې (ملي پولی واحد currency) د دغه هیواد په ملي اقتصاد کې ځانګړې دندې لري؛ لکه:

Measure of value-دارزښت دساتلو وسیله

په دې برخه کې پیسې د توکو او خدماتو بیبي ټاکي، یعنی د ټاکلي مقدار پیسوپه وسیله ټاکلی مقدار جنس یا خدمت یوه ټاکلی وخت کې پیرودل او پلورل کیږي، که په بازار کې دوه یا درې ډوله بیلابیلی پیسې په دوران کې وي، هیڅ امکان نه لري، اصلی (قانونی) پیسې دارزښت ټاکونکی او ساتونکی شي.

- د تبادلې وسیله (medium of exchange)

د پاڼو شمیره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاري ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

پاڼونه: دلېکنې د لیکنيزې بڼې پاڼوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولئ

د یو هیواد اوسیدونکی یواځې دخپلو ملی پیسو په واسطه چې ډیر بڼه ورسره عادت دي، تبادلې کوي، د نورو پیسو مداخله، د تبادلې معامله کرکچنه کوي او (د بازار داشفتگی) یو لامل ګرځي.

- د ذخیرې وسیله (store of value)

ملی پیسې د سپما او زیرمې په توګه د اقتصادي ثبات، پیاوړتیا، د پانګونو د پیاوړتیا لامل ګرځي، د ملی کرنسی ترڅنګ د بیلابیلو پیسو شتون په ذخایرو او سپما منفي اغیزه کوي.

- د تادیې وسیله (means of payment)

د ملی پولو دننه د یوه اقتصاد په حدودو کې په څلورو واړو اقتصادي انفسونو کې تبادلې باید په ملی پیسو وي، پرته له هغه توازن او اعتماد له لاسه وځي. غوره به وی چې د پیسو رول یوڅه نور هم واضح شي:

الف) د تبادلې رول:

- د توکو په تبادلې کې اسانتیا راولي،
- معاملاتې مصارف کموي،
- د کار ویش او تخصص را منځته کوي،
- مولدیت زیاتوي،
- د خلکو د اړتیاوو د نه مطابقت ستونزه حلوي،
- سوداګری ته پراختیا ورکوي.

ب) د ارزښت د اندازه کولو رول :

- د ذخیرې په توګه رول لوبولو سره، د ملی پیسو په مرسته د عوایدو او دارايي (wealth) د خرید توان چې راتلونکي ته یې انتقال اړین وي؛ ساتل کیږي.
- د ذخیرې لپاره د شتمنیو ځینې ډولونه د پیسو په پرتله ګټور تمامیږي ، خو له دې امله چې پیسې د نقدیت (liquidity) قابلیت لري، نو خلک د معاملاتو په خاطر د نقدو ساتلو ته اولیت ورکوي.
- پیسې د مختلفو نورو تادیاتو د وسیلې رول لوبوي؛ لکه: مالیات، د پورا کول، عواید، مزد، معاش او داسې نور.
- څرنګه چې د توکو او خدماتو د دتر لاسه کولو او تادیاتو وخت توپیر لري، نو غوره ده چې اوسنی مبلغ معلوم او راتلونکي کې ادا شي. لکه په مزد موافقه کول. دغه شرط په ملی پیسو ډیپیره بڼه پوره کیږي، نه په نورو پیسو.
- پیسې نه یواځې راتلونکي کې د مکلفیتونو د ادا کولو لپاره د تادیې د وسیلې رول لوبوي، بلکې مخکې پرداختونه (advance payment) پلورونکو ته له هغوی څخه د توکو تر لاسه کولو څخه مخکې انتقالیږي، چې دا هم د طرفینو ترمنځ په ملی پیسو ډیر بڼه ادا او تصفیه کیدای شي. له پیسو څخه د ټولو پورتنیو دندو توقع هغه مهال کیږي چې په یوه هیواد کې د مربوطه هیواد ملی کرنسی چلند ولري.

د بهرنیو اسعارو د چلند ستونزې او ناوړه نتایج:

- د قانون تر پېنو لاندې کیدل؛
- د بدو پیسو رامنځته کیدل؛
- بهرنیو پیسو پورې د ملی پیسو تړل کیدل؛
- د یوه فریبنده یا غولونکي شغل جوړیدل؛

د پاڼو شمیره: له 2 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوولې. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

- له چلند(دوران) څخه د ملی پیسو د یوې برخې ایستل؛ حال داچې د پیسو دوران کې موجودیت دهغو د ژوند او له دوران څخه وتل یې د مړینې معنا لرلای شي،
- دملی روحیې خپل کیدل؛
- د پیسو د خرید په قدرت منفی اغیز؛
- په اقتصادی معاملاتو کې د پیسو د حجم د دوران کمښت؛
- د وخت ضایعات (تبادلې، محاسبه، انتظارات...)
- د ملی حاکمیت سره اقتصادی جگړه؛
- د بانکونو د پالیسی له منځه وړل؛
- د غیررسمی اقتصاد (Informal Economic) رامنځته کول.

پیسې د مالی مدیریت لومړی جز، د دولت د مالی اقتصاد معیار، عامه ثروت او ملی سرمایه ده ، د ملی سرمایه سلامت ساتنه ملی وجیبه ده. د قوانینو، مقرراتو او لواحو تعمیم او رعایت زموږ لومړنی مسؤلیت دی. د بهرنیو اسعارو چلند د ملی پیسو ارزښت ته د زیان ترڅنګ د بدو او ښو پیسو د موجودیت لامل ګرځي، چې نامتو اقتصاد پوه ګراشام دهغو زیان داسې ښودلی دی:

According to Gresham's law is a monetary principle stating that "bad money drives out good". For example, if there are two forms of commodity money in circulation, which are accepted by law as having similar face value, the more valuable commodity will gradually disappear from circulation.

یعنی د ملی او قانونی پیسو تر څنګ دنورو پیسو شتون، بدی پیسې رامنځته کوي، چې زموږ د ښو پیسو اوسنی ارزښت او دوران خرابوي. هر څوک کوشش کوي چې بدی پیسې لومړی له ځان څخه لری کړي، مثلاً مور چې کله سودا اخلو یا د درپور کرایه ورکوي، دخپلو پیسو څخه هغه تر ټولو زور، سولیدلی او شکمن لوت وړ وړاندې کوي، خو نوی لوت ځان سره ساتو؛ هغه سړی هم دخپلو ټولو پیسو له جملې همدغه (بده) پیسه تر نورو مخکې بل سړی ته ورکوي او په دې ډول دغه (بده) پیسه له سهار ترمازیګره د (ښې) پیسې په پرتله ډیر دوران کوي. که د تیب ارزښت لرونکو پیسو سره یو ځای، د لوړ ارزښت لرونکي پیسې په چلند کې وي، دغه تیب ارزښت لرونکي پیسې اوچت ارزښت لرونکي پیسې له چلند څخه باسي . د دې دوه نتیجې راوځي:

- بدلې پیسې، ښې پیسې له دوران څخه باسي.
- لږ ارزښت لرونکي یا بدلې پیسې د هغو پیسو په پرتله چې لوړ ارزښت لري، ډیرې دوران کوي، چې په عین وخت کې د لوړ ارزښت لرونکو پیسو سره په دوران کې وي.
- هغه پیسې چې په ملی اقتصاد او ورځنیو اقتصادی معاملو کې په دوران کې نه وي د راکدو پیسو حیثیت پیدا کوي. هیڅ اقتصاد نه غواړي چې پیسې یې راکدی وي.

د هیواد دننه د نورو هیوادو د پیسو دچلند ترڅنګ د افغانیو د ارزښت د سقوط یو شمیر عوامل:

جنگ او ناامنی او د فزیکي او احساسی ډاډ نشتوالی د اقتصاد لپاره تر ټولو لوی او بد ګواښ دی، خو د اتلس کلن جنگ سره سره د ډیرو هیوادو، خصوصاً د ګاونډیو په پرتله زموږ اقتصاد کې ښه والی تر سترګو کیږي. سره له دې چې ناامنی او جنگ د استخدام او دملی تولید د اوچتیدو ډیر فرصتونه را څخه اخیستی دی، خو بیا هم تر یوې اندازې کلنۍ وده ترسترګو کیږي، په تیره بیا پیسو (زموږ ملی کرنسی) خپل ثبات او ارزښت ساتلی دی، مګر د هیواد داقتصادي پوتانسیل او قوی اقتصادی ظرفیت او د ودې او ثبات د ډیرو مساعدو شرایطو سره سره بیا هم نه یو توانیدلی چې اقتصاد مو پرمختګ وکړي چې یو شمیر ښکاره او څرګند عوامل لري:

- تر ټولو لومړنی عامل نیابتی او د ګاونډیو له خوا پر مور باندې تپل شوی جنگ دی. بل عامل یې دا دی چې له بده مرغه مور د اسعارو دتبادلې لپاره محدودیت نه لرو، یعنی د **limited convertibility** په عوض یو د **full convertibility** حالت روان دی؛ هیڅوک د تبادلې لپاره کوم حدود او رسمی جواز نلري، آن داچې اسعار او ملی کرنسی په آسانی له هیواده ایستل کیږي، د پیسو مینځل شته، نارسمی اقتصاد پراخه دی او بده یې دا چې د **fixed**

د پاڼو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوولې. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکني د لیکنيزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولئ

exchange rate system په نوم هېڅ شی وجود نلری؛ بلکې د multi exchange rate system معمول دی؛ دا په داسې حال کې چې نوسانات هم ډیر زیات دی؛

- د دالرو د لیلام په واسطه د پیسو د ارزښت کاذب ثبات؛ (چې دا زموږ یو مجبوریت دی) په دې حالت کې د بهرنیو پیسو د ارزښت کمیدل، په سیده توګه په افغانیو تاثیر لری او ورسره بانک مجبور دی ځینی وخت خپل ثابت ذخایر راوباسی.
- پراخه مالی فساد؛
- دتجارت کسر (چې له نیکه مرغه د ښه کیدو په حال کې دی)؛
- د افغانیو تر څنګ د نورو پیسو چلند چې هره ورځ په سلګونه میلیونه افغانی له چلند څخه وځي؛
- د کلدارو په نرخ کې هر ځل بدلون، د افغانیو د نوسان لامل ګرځي، چې دا په ټول اقتصادي واحدونو (کورنی، تصدی، دولت او خارجیانو) منفي اغیز لري؛
- په روحی لحاظ د معامله کوونکو په نزد بهرنی اسعار ډیر د پاملرنې وړ ګرځي؛
- د افغانیو د خرید قدرت وار په وار کم او بانک مجبور یزی چې د تورم د مخنیوی لپاره د دالرو د لیلام په شمول یو شمیر اضطراری تدابیر ترلاس لاندی ونیسی.
- د نړۍ په کچه هر هیواد د مرکزي بانک لرونکی دی او د پیسو د نشر او کنترول دنده مرکزي بانک ته سپارل شویده. دافغانستان بانک زموږ مرکزي یا د دولت بانک دی چې هیوادوالو څخه ځانګړي غوښتنې لري او د بانک نافذه پالیسی او قوانین باید رعایت شی، خو د کلدارو د چلند په صورت کې د مرکزي بانک پالیسی او قانون تحقق نشی موندلای. د دې منفي پایلې پره په ټولو هغو کسانو پریوځي چې د ملی پیسو په عوض په راکړه ورکړه کې بهرنی پیسی په کار وړي.
- مرکزي بانک په یو هیواد کې د پیسو نشر، دوران او ارزښت پوري مربوط مسایلو څخه څارنه کوي، په ورځنیو معاملو کې د کلداور چلند د مرکزي بانک دغه څارنه له چلنج سره مخامخوی.
- د مرکزي بانکونو موخه د ګټې تر لاسه کول نه دي، بلکې د پیسو د حجم څارني او د نورو بانکونو او مالی موسساتو د ناکامی څخه د مخنیوي په وسیله د اقتصادي ثبات رامنځته کول دي، خو د ملی پیسو ترڅنګ په نورو پیسو د معاملاتو تر سره کول، د دې لامل کیږی چې مرکزي بانک نور مالی موسسات حمایه نشی کړای .
- مرکزي بانک د یوه ملی ارزښت (ملی کرنسی) ساتونکی بانک دی، خو هغه هیوادوال چې په معاملاتو کې پردی پیسی کاروی، دغه ارزښت ترپینو لاندې کوي. ملی پیسو ته تقاضا:
- دغه تقاضا تر هرڅه مخکې معاملاتو ته په ضرورت کې احساسیږی چې خلک د خپلو عوایدو یو برخه د معاملاتو د پرمخ وړلو په موخه په نقده توګه له ځان سره ساتي.
- احتیاطي تقاضا: همدارنګه خلک د احتیاط په موخه یوه اندازه نقدي پیسی له ځان سره ساتي تر څو د ناوړه مالی پېښو او خطرونو سره مجادله وکولای شي.
- د سوداګرۍ او پانګونې لپاره تقاضا: سوداګر او نوی پانګوونکی د بازار د معاملاتو په اجرا کولو سره د ګټې پورته کولو په موخه د نقدو پیسو تقاضا کوي.
- د نقدو ساتل د لګښت لرونکي دي. کله چې د پور پانډو څخه تر لاسه کیدونکي ګټه زیاته وي نو خلک نقدو ته ترجیح نه ورکوي، او پور پانډي خریداري کوي.
- په پورتنیو ټولو حالاتو کې ملی پیسی دغو تقاضاوو ته ښه ځواب ویلی شی، پرته له هغه د اقتصاد د ډګر دغه ساحات فلج کیږی.
- یو شمیر نور عوامل هم شته چې زموږ اقتصاد ته د زهرو حیثیت لري، لکه له مالیاتو څخه تینښته، قاچاق، بهر ته دځوانانو مهاجرت چې هر یو زیاته اندازه پیسی قاچقیرانو ته ورکوی یا یې ځان سره وړي، دپیسو مینځل، د حج دفریضې لوړ مصارف، بهر ته د یو شمیر غیر ضروری سفرونو ، د ودونو افراطی مصارف، بهرته دناروغانو تګ او تداوی، د انتخاباتو مصارف، د داخلی کشمکشونو او جنگ لوړ مصارف ، دتجملی اجناسو داستعمال او داسې نورو ډیر لوړ او بیخایه مصارف، موازی بازارونه، د نامنی له کبله د پانګونو کمښت او دې ته ورته هغه عوامل دی چې د پردیو هیوادو د پیسو د چلند له عامل سره یو ځای کیږی او زموږ اقتصاد له لوی زیان سره مخامخ او کیدای شی له پښو یې و غورځوي. په دغو ټولو مصارفو کې له بهرنیو پیسو کار اخیستل کیږی، چې بوج یې د هر افغان په اقتصاد باندی راځي.

د پانډو شمیره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوولې. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلپکنی د لپکنیزی بنی پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولی

پیشنهادونه:

- تر هرڅه دمخه د یوې پټمنې، عادلانه او باعزته سولې لپاره د ملی ارادې جوړول او ملی یووالی،
 - د ملی ارزښتونو پالل او پیاوړی کول،
 - د افغانستان بانک او د افغانستان دبانکولې د قوانینو درناوی او دهغو رعایتول،
 - د کلداریو په عوض په افغانیو دمعاملاتو ترسره کول؛ ټول ملی محسابات د ډالرو او نور پیسو په عوض په افغانیو محاسبه او ترسره کول،
 - د افغانستان بانک له خوا د ټیټ کمیشن په وړاندې د تبادلې دیوې کرکې پرانیستل؛ ترڅو کلداری د ازادو(خصوصی) صرافیو په پرتله ارزانه تبادله کړی او هیوادوال د صرافیو په عوض دبانک دغو کرکیو ته مراجعه وکړی، دا نوبت به له یوې خوا ددی امکان برابر کړی چی دبانک یوشمیر مامورین به مصروف شي، بانک به ډیر لږ کمیشن واخلی چی خلکو ته به ارزانه تمام شي، د افغانیو راکړی ورړی به وهڅول شي، د بی جوازه صرافانو او کمیشن کارانو لاس به له تور بازار څخه لند شي.
 - د افغانستان بانک له خوا د یو شمیر اصلاحاتو عملی کول، له هغې جملې د صرافی دجوازونو محدودول، تر ممکنه حده پورې د اسعارود ثابت نرخ ساتل، د مالیې وزارت او په ولایاتو کې د مستوفیتونو په مرسته دقاچاق او له مالیاتو د تیننتی مخنیوی، له تور او جرمی اقتصاد، غیررسمی اقتصاد او مالی فساد سره د مبارزې دوام، له لسگیز څخه د ټیټو پیسو (لکه یوه، دوه او پنځه افغانیگی سکې) ترویج او دپیسو فزیکې ساتنې ته د هیوادوالو هڅونه،
 - د پیسو فزیکې بڼې ساتنې ته توجه(لکه له چرمي بکس څخه استفاده)،
 - د اذهانو تنویر او خلکو ته د قانون درعایت د اهمیت ښودل،
 - پولیسی تدابیر،
 - د معاشاتو، دولتی خریداریو، تدارکاتو او نورو پرداختونو اجرا کول په افغانیو.
- هیله ده درانه هیوادوال د خپل ملی اقتصاد او دملی پیسو د ارزښت او دپیروندني دتوان او قدرت د استحکام او پیاوړتیا لپاره په ملی روحیې سره ملا وتړی، د دولت قوانینو ته درناوی وکړی، د افغانستان بانک پالیسی ته ځان ژمن وبولي ، په ورځنیو راکړ-ورکړو کې خپلی ملی پیسی وکاروي.
- ستاسو دغه ډول روحیه، د ملی اقتصاد ملا تیر کول دي.**
- افغانستان شاته نه ځي، مخ په وړاندې ځي !**
- پیاوړی اقتصاد زموږ استقلال، عزت او پرتم دی.**

د پاڼو شمیره: له 5 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوولې. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ